

Centrum Badań
nad Uprzedzeniami

Społeczne kontakty Polaków, czyli czy znamy ludzi innych niż my sami i czy chcemy ich poznawać?

Anna Stefaniak

Marta Witkowska

Warszawa, 2014

Stereotypy i uprzedzenia stanowią poważny problem społeczny i mają tendencję do utrzymywania się szczególnie w kontekstach, w których różne grupy pozostają w izolacji i nie mają szansy zweryfikować swoich negatywnych przekonań na drodze bezpośredniego kontaktu (Wagner, Christ, Pettigrew, Stellmacher, 2006). Sondaże prowadzone przez CBOS w ostatnich latach (2008; 2010) pokazują, że niespełna jedna trzecia Polaków miała jakkolwiek kontakt z osobą narodowości romskiej, a 75% nie zna nikogo o orientacji homoseksualnej. Nie zaskakuje zatem, że to właśnie te grupy należą również do najmniej lubianych w Polsce mniejszości (Antosz, 2012). Kontakt międzygrupowy, czyli bezpośrednia interakcja między członkami różnych grup, rzadko ma okazję zaistnieć między osobami należącymi do odmiennych grup wyznaniowych, etnicznych czy światopoglądowych. Jest to tym dotkliwsze, że skuteczność kontaktu międzygrupowego w redukowaniu negatywnych postaw jest jednym z najsilniejszych i najbardziej powtarzalnych efektów w badaniach społecznych. Badacze zauważyli, że zarówno bezpośrednia interakcja z członkiem innej grupy (zwłaszcza *przyjaźń międzygrupowa*), jak i wiedza o takiej interakcji między członkiem innej grupy a bliską nam osobą (tzw. *kontakt rozszerzony*) mogą skutecznie poprawiać postawy. Niestety do izolacji dochodzi szczególnie tam, gdzie poprawa postaw byłaby najbardziej potrzebna, ponieważ to właśnie osoby uprzedzone najsilniej unikają kontaktu z członkami innych grup, a w miejscach o silnej segregacji zwykle w ogóle do niego nie dochodzi (Binder i in., 2009).

W Polskim Sondażu Uprzedzeń podjęliśmy próbę diagnozy tego problemu w polskim społeczeństwie. Naszych respondentów pytaliśmy zarówno o ich stosunek do różnych grup społecznych, jak i nasilenie kontaktu z ich przedstawicielami: osobami o odmiennych poglądach politycznych, przynależności etnicznej lub narodowej, a także o zróżnicowanym statusie społeczno-ekonomicznym czy mniejszościowej orientacji seksualnej. Wybór grup odpowiadał bieżącym problemom polskiego społeczeństwa, dlatego też wśród ocenianych grup znalazły się trzy grupy narodowe, które wywołują silne emocje wśród Polaków: (1) Żydzi, (2) Niemcy i (3) Cyganie¹. Mając na uwadze rosnące rozwarstwienie

¹ W sondażu stosowaliśmy nazwę „Cyganie” jako nazwę grupy romskiej, gdyż jest to nazwa częściej stosowana w praktyce społecznej i specyficznie związana ze stygmatyzacją osób nią określanymi. Ponadto, zgodnie z sugestią Enda (2012), pojęcia „Cygana” wiąże się ze specyficzną konstrukcją tej grupy obcej (tą nazwą określana jest ludność wędrowna, nie podporządkowująca się osiadłej strukturze społecznej) jako jednolitej, niepożądanego i charakteryzującej się negatywnymi cechami przez ogół społeczeństwa. Dlatego też będziemy posługiwać się właśnie nazwą „Cyganie” (bez cudzysłowu) w treści niniejszego raportu.

ekonomiczne Polski (Brzeziński, 20.02.2014), Polski Sondaż Uprzedzeń poruszył także problem stosunku do (4) osób biednych² oraz (5) osób bogatych³. Wreszcie, obserwowana polaryzacja poglądów politycznych i przekonań dzielących Polaków w ostatnich latach stała się przyczynkiem do włączenia do kwestionariusza pytania o stosunek do (6) osób o zdecydowanie odmiennych poglądach politycznych. Ostatnią grupą, o którą pytaliśmy były (7) osoby homoseksualne – coraz bardziej widoczne i aktywne w polskim społeczeństwie.

Opis badania

Najpierw zapytaliśmy respondentów Polskiego Sondażu Uprzedzeń o ich kontakty z przedstawicielami siedmiu w/w grup. Uczestnikom badania zadaliśmy trzy pytania, w których testowaliśmy kolejno:

- Indywidualny kontakt z przedstawicielami w/w grup („Czy zna Pani/Pan osobiście...?”)
- Kontakt, doświadczony przez osoby bliskie respondentom („Czy ktoś z Pani/Pana bliskich zna osobiście...?”)
- Przyjaźnie międzygrupowe („Czy wśród Pani/Pana najbliższych przyjaciół jest...?”)

Respondenci udzielali odpowiedzi na pięciostopniowej skali, gdzie wartość 1 oznaczała „brak znajomych/przyjaciół w danej grupie”, wartość 2 „znajomość 1-2 osób”, wartość 3 „znajomość kilku osób”, wartość 4 „znajomość kilkunastu osób”, a wartość 5 „znajomość bardzo wielu osób”.

² Definicja osób bogatych zawarta w kwestionariuszu: „osoby, którym bardzo dobrze się powodzi, tzn. mogą sobie pozwolić np. na wyjście do ekskluzywnej restauracji, czy częste i drogie wakacje. Przykładowo, są to osoby mieszkające w czteroosobowych rodzinach, które mają do dyspozycji co najmniej 5 tys. miesięcznie na osobę, czy też osoby mieszkające same i mające na życie powyżej 10 tys. miesięcznie.”

³ Definicja osób biednych zawarta w kwestionariuszu: „osoby, którym trudno jest związać koniec z końcem. Przykładowo, są to osoby mieszkające w czteroosobowych rodzinach, które mają do dyspozycji co najwyżej 400 zł miesięcznie na osobę, czy też osoby mieszkające same i mające na życie poniżej 700 zł miesięcznie.”

Następnie zapytaliśmy uczestników badania o ich stosunek do każdej z siedmiu grup prosząc o odpowiedź na trzy następujące pytania skali dystansu społecznego: czy byliby skłonni zaakceptować przedstawicieli danej grupy jako sąsiadów, pracowników tej samej firmy bądź małżonków swoich krewnych. Każdą z opcji oceniano na czterostopniowej skali (od „Zdecydowanie był(a)bym przeciwny/a” do „Zdecydowanie bym zaakceptował/a”).

W badaniu uwzględniliśmy także następujące zmienne demograficzne, które mogą wpływać na zróżnicowanie kontaktów i stosunku do różnych grup społecznych: wiek, płeć, wielkość miejscowości zamieszkania oraz wykształcenie. Zadaliśmy również pytanie o subiektywne odczucie respondentów odnośnie własnego poziomu zamożności na tle całego społeczeństwa. Uczestnicy mogli usytuować się na jednym z 10 szczebli drabiny społecznej, na której na najwyższym szczeblu znajdują się osoby bardzo bogate, a na najniższym bardzo biedne.

Wyniki – kontakty z innymi grupami

Omawiając kontakty Polaków z przedstawicielami siedmiu wybranych grup społecznych, najpierw przedstawimy wyniki odnoszące się do osób o różnej pozycji materialnej i różniących się poglądami politycznymi, a następnie wyniki w zakresie kontaktu z przedstawicielami trzech mniejszości narodowych oraz z osobami homoseksualnymi. Warto zwrócić uwagę na istotne różnice w nasileniu kontaktów z osobami należącymi do trzech pierwszych wymienionych grup (osoby biedne, bogate, o odmiennych poglądach) w porównaniu z osobami należącymi do czterech grup mniejszościowych (Żydzi, Cyganie, Niemcy i osoby homoseksualne). W przypadku wszystkich badanych rodzajów kontaktu – znajomości, kontaktu rozszerzonego oraz przyjaźni – Polacy posiadają zdecydowanie mniej znajomych właśnie wśród grup mniejszościowych a zwłaszcza wśród Cyganów i Żydów, którzy są niemal zupełnie nieznanymi Polakom.

Biedni, bogaci i o odmiennych poglądach.

Respondenci najczęściej deklarowali, że znają kilka osób biednych, kilka bogatych oraz kilka o odmiennych poglądach (odpowiednio 37%, 45% i 40% badanej próby). Podobnie oceniali stopień nasilenia kontaktów swoich bliskich z przedstawicielami tych grup (odpowiednio 39%, 44% oraz 42%). W przypadku kontaktu pogłębionego, tj. pytań o to czy wśród przyjaciół respondenta są osoby biedne, bogate lub o odmiennych poglądach uczestnicy najczęściej deklarowali, że nie przyjaźnią się z przedstawicielami w/w grup (por. wykres 1).

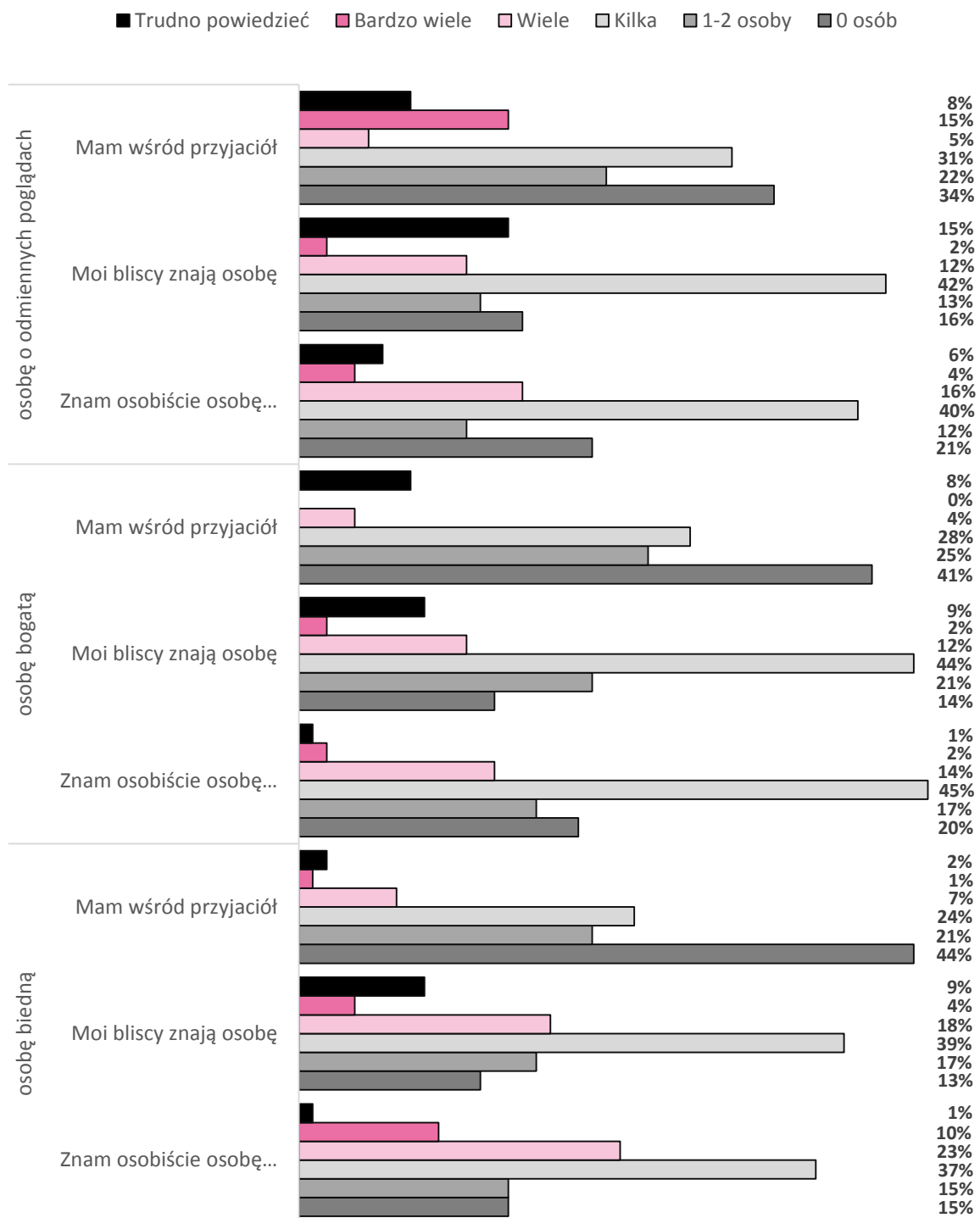
Kobiety cechowały się nieco mniejszym nasileniem kontaktów z przedstawicielami trzech omawianych grup niż mężczyźni. Deklarowały mniej znajomości osobistych z osobami biednymi ($U = 114266$; $p = 0,001$)⁴, bogatymi ($U = 115586,5$; $p = 0,005$) i o odmiennych poglądach ($U = 100474$; $p < 0,001$). Niżej oceniały też występowanie znajomości z ludźmi biednymi ($U = 98732$; $p = 0,02$), bogatymi ($U = 97342$; $p = 0,004$) oraz o odmiennych poglądach ($U = 83080$; $p = 0,004$) wśród swoich bliskich. Kobiety deklarowały też przyjaźń z mniejszą liczbą osób biednych ($U = 110489,5$; $p < 0,001$) i o odmiennych poglądach ($U = 94397$; $p < 0,001$).

Respondenci pochodzący z większych miejscowości deklarowali więcej osobistych znajomości z osobami o odmiennych poglądach ($\rho = 0,15$; $p < 0,001$), a także więcej znajomości z osobami bogatymi ($\rho = 0,11$; $p = 0,001$) i o odmiennych preferencjach politycznych ($\rho = 0,11$; $p = 0,002$) wśród swoich znajomych oraz wśród swoich przyjaciół ($\rho = 0,13$; $p < 0,001$ dla osób bogatych oraz $\rho = -0,15$; $p < 0,001$ dla osób o odmiennych poglądach).

Im wyższe było wykształcenie osób badanych tym mniej deklarowali znajomości z osobami biednymi ($\rho = -0,10$; $p = 0,002$) i tym mniej posiadali przyjaciół w tej grupie ($\rho = -0,21$; $p < 0,001$). Jednocześnie wyższe wykształcenie wiązało się z deklarowaniem większej liczby znajomych wśród osób bogatych ($\rho = 0,20$; $p < 0,001$) i o odmiennych poglądach ($\rho = 0,28$; $p < 0,001$), większej liczby znajomych osób bliskich w tych grupach

⁴ Porównując kontakty kobiet i mężczyzn wykorzystano nieparametryczny test U Manna-Whitneya.

(odpowiednio $p = 0,20$; $p < 0,001$ i $p = 0,24$; $p < 0,001$) oraz większej liczby przyjaciół w tych grupach ($p = 0,22$; $p < 0,001$ oraz $p = 0,19$; $p < 0,001$).

Wykres 1. Kontakt osobisty, rozszerzony i przyjaźń z osobami biednymi, bogatymi i o odmiennych poglądach. Frekwencje odpowiedzi (N = 965).⁵

⁵ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od N = 962 do N = 964

Podobny jak w przypadku wykształcenia wzór wyników uzyskaliśmy w zakresie subiektywnej oceny statusu materialnego. Osoby badane wyżej oceniające swój status ekonomiczny deklarowały mniej własnych znajomości wśród osób biednych ($\rho = -0,14; p < 0,001$), oraz mniej takich znajomości wśród swoich bliskich ($\rho = -0,12; p < 0,001$). Respondenci o wyższym statusie materialnym mieli też mniej osób biednych wśród przyjaciół ($\rho = -0,22; p < 0,001$). Jednocześnie status ekonomiczny wiązał się pozytywnie z posiadaniem znajomych ($\rho = 0,18; p < 0,001$) i przyjaciół ($\rho = 0,16; p < 0,001$) w grupie osób bogatych oraz osób o odmiennych poglądach (odpowiednio $\rho = 0,14; p < 0,001$ i $\rho = 0,08; p = 0,01$). Lepsza subiektywna sytuacja materialna wiązała się też z deklarowaniem większego kontaktu rozszerzonego z osobami bogatymi ($\rho = 0,17; p < 0,001$) i o odmiennych poglądach ($\rho = 0,17; p < 0,001$).

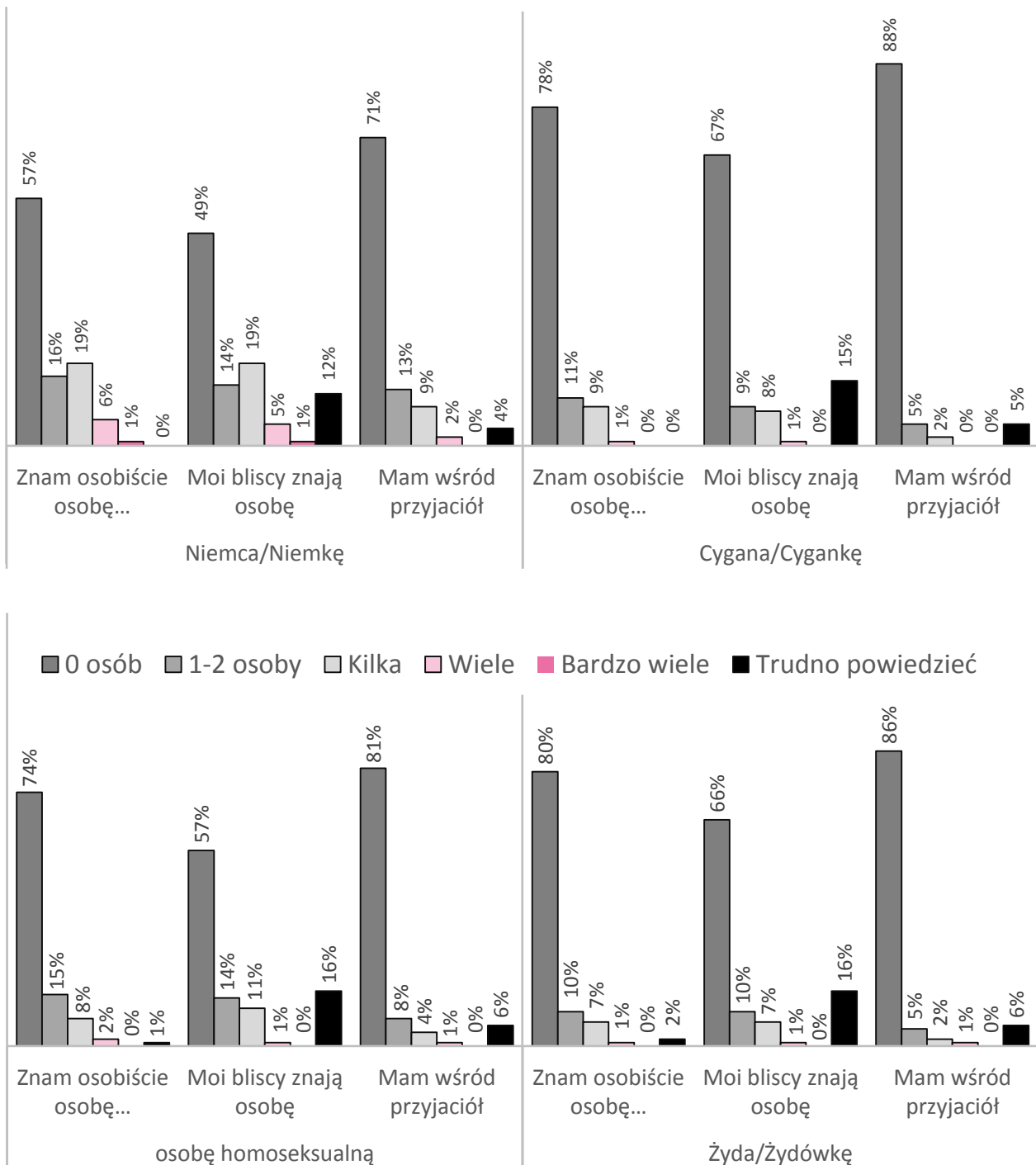
Mniejszości etniczne i seksualne.

W przypadku wszystkich trzech badanych rodzajów znajomości z członkami mniejszości etnicznych i seksualnych respondenci najczęściej odpowiadali, że nie znają takich osób. Relatywnie najmniej znanymi grupami byli Żydzi (80% Polaków nie zna żadnego Żyda) oraz Cyganie (78% badanych nie zna osobiście żadnego członka tej grupy). Co za tym idzie, również głębsze formy kontaktu (przyjaźń międzygrupowa) były na bardzo niskim poziomie (por. wykres 2).

Osoby starsze posiadały mniej znajomych ($\rho = -0,21; p < 0,001$) i przyjaciół ($\rho = -0,15; p < 0,001$) wśród osób homoseksualnych oraz wśród Niemców (odpowiednio $\rho = -0,12; p < 0,001$ oraz $\rho = -0,11; p = 0,001$). Oceniały też jako mniej liczne znajomości swoich bliskich w tych grupach ($\rho = -0,22; p < 0,001$ dla znajomości z osobami homoseksualnymi i $\rho = -0,17; p < 0,001$ dla znajomości z Niemcami).

Kobiety cechowały się nieco mniejszym nasileniem kontaktu międzygrupowego niż mężczyźni. Deklarowały mniej osobistych znajomości z Żydami ($U = 117715,5; p = 0,01$) i Cyganami ($U = 117507,5; p < 0,001$) oraz niższy poziom kontaktu rozszerzonego z Żydami ($U = 84461,5; p = 0,006$) i niższą liczbę przyjaciół w grupie Cyganów ($U = 113010,5;$

$p = 0,033$). Jednocześnie kobiety miały nieco więcej kontaktów z osobami homoseksualnymi ($U = 119501$; $p = 0,001$).

Wykres 2. Kontakt osobisty, rozszerzony i pogłębiony (przyjaźń) z Niemcami, Cyganami, osobami homoseksualnymi i Żydami. Frekwencje odpowiedzi ($N = 965$).⁶

⁶ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od $N = 961$ do $N = 964$.

Wielkość miejscowości zamieszkania była pozytywnie powiązana z kontaktami z członkami mniejszości etnicznych i seksualnych. Mieszkańcy większych ośrodków deklarowali, że znają osobiście więcej Żydów ($\rho = 0,23$; $p < 0,001$), Niemców ($\rho = 0,17$; $p < 0,001$), Cyganów ($\rho = 0,12$; $p < 0,001$) i osób homoseksualnych ($\rho = 0,25$; $p < 0,001$), a także, że ich bliskie osoby znają więcej przedstawicieli tych grup (odpowiednio $\rho = 0,21$; $p < 0,001$ dla Żydów, $\rho = 0,17$; $p < 0,001$ dla Niemców i $\rho = 0,26$; $p < 0,001$ dla osób homoseksualnych). Mieszkańcy większych miejscowości mieli też więcej przyjaciół wśród Żydów ($\rho = 0,14$; $p < 0,001$), Cyganów ($\rho = 0,09$; $p = 0,01$) i osób homoseksualnych ($\rho = 0,19$; $p < 0,001$).

Wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia wzrastało zróżnicowanie kontaktów społecznych respondentów. Im wyższe było wykształcenie uczestników badania tym więcej deklarowali osobistych znajomości z Żydami ($\rho = 0,23$; $p < 0,001$), Niemcami ($\rho = 0,23$; $p < 0,001$), Cyganami ($\rho = 0,11$; $p = 0,001$) i osobami homoseksualnymi ($\rho = 0,27$; $p < 0,001$) oraz tym więcej mieli przyjaciół wśród osób homoseksualnych ($\rho = 0,12$; $p < 0,001$), Żydów ($\rho = 0,14$; $p < 0,001$) i Niemców ($\rho = 0,12$; $p < 0,001$). Osoby mające wyższe wykształcenie deklarowały również, że ich bliscy mieli więcej znajomości wśród trzech z omawianych grup (Żydów: $\rho = 0,25$; $p < 0,001$; Niemców: $\rho = 0,22$; $p < 0,001$; osób homoseksualnych: $\rho = 0,27$; $p < 0,001$).

Subiektywny status ekonomiczny wiązał się przede wszystkim z kontaktami z osobami homoseksualnymi i Żydami. Im lepiej respondenci oceniali swój status materialny tym więcej deklarowali znajomości z osobami homoseksualnymi ($\rho = 0,17$; $p < 0,001$) oraz Żydami ($\rho = 0,10$; $p = 0,004$) i Niemcami ($\rho = 0,07$; $p = 0,04$), tym więcej mieli w tej grupie przyjaciół ($\rho = 0,14$; $p < 0,001$ oraz $\rho = 0,08$; $p = 0,01$) i tym wyżej oceniały kontakty swoich bliskich z przedstawicielami tych grup ($\rho = 0,17$; $p < 0,001$ oraz $\rho = 0,12$; $p = 0,001$). Ponadto, wyższa ocena własnej pozycji ekonomicznej wiązała się z ocenianiem kontaktu rozszerzonego z Niemcami jako nieco bardziej nasilonego ($\rho = 0,07$; $p = 0,03$).

Powiązania między kontaktami z różnymi grupami.

Aby sprawdzić, czy osoby posiadające znajomych wśród przedstawicieli jednej z omawianych grup były też bardziej skłonne angażować się w kontakt z członkami innych

grup obcych, o które pytaliśmy w badaniu, przeprowadziliśmy analizę korelacji między zbiorczymi wskaźnikami nasilenia kontaktu międzygrupowego w stosunku do różnych grup. Zgodnie z przewidywaniami okazało się, że większe nasilenie jednego typu kontaktu (np. z osobami biednymi) było powiązane także z większym nasileniem kontaktu ze wszystkimi innymi grupami. Wszystkie uzyskane korelacje były istotne (por. tabela 1) przy czym nieco silniejsze związki (rzędu $\rho = 0,37$ do $\rho = 0,49$) występowały dla kontaktów z czterema grupami mniejszościowymi (Żydzi, Niemcy, Cyganie, osoby homoseksualne). Przykładowo badani, którzy w kręgu swoich znajomych mają osoby o pochodzeniu cygańskim częściej też wchodzi w kontakt z przedstawicielami wszystkich innych omawianych grup.

Tabela 1. Korelacje między zbiorczymi wskaźnikami nasilenia kontaktu międzygrupowego z siedmioma badanymi grupami.⁷

		KONTAKT					
		Biedni	Bogaci	Odmienne poglądy	Osoby homoseksualne	Żydzi	Niemcy
KONTAKT	Bogaci	0,26***					
	Odmienne poglądy	0,31***	0,48***				
	Osoby homoseksualne	0,11**	0,31***	0,36***			
	Żydzi	0,90*	0,28***	0,33***	0,49***		
	Niemcy	0,12***	0,31***	0,33***	0,43***	0,40***	
	Cyganie	0,18***	1,18***	0,30***	0,37***	0,44***	0,37***

Nota. Poziom istotności: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

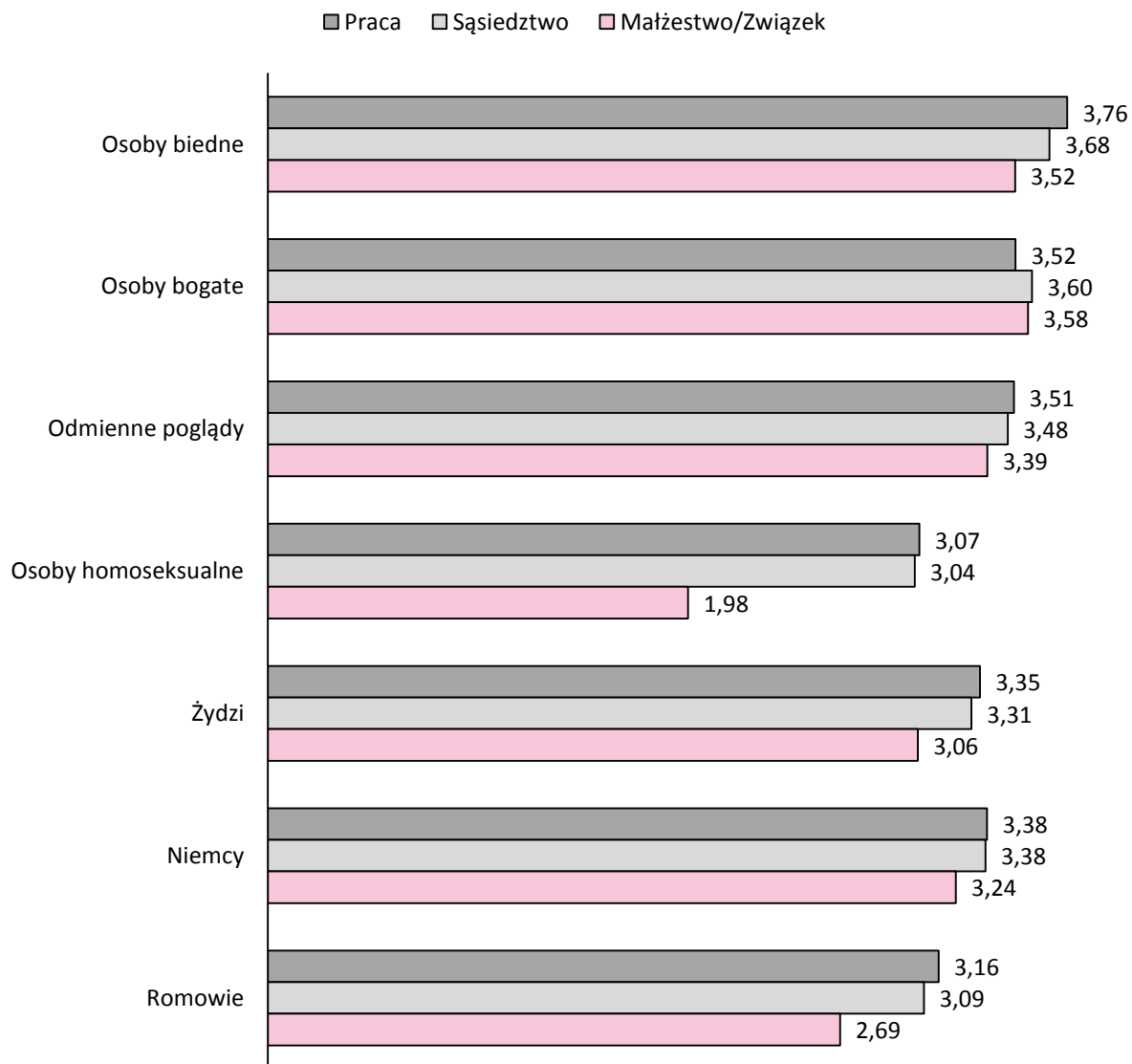
⁷ Liczebność wahała się od $N = 726$ do $N = 929$.

Wyniki – dystans społeczny

Respondenci Polskiego Sondażu Uprzedzeń wykazali się ogólną otwartością wobec różnych grup społecznych ($M = 3,31$; $SD = 0,53$). Najmniej chętnie widzieliby oni w swoim otoczeniu osoby homoseksualne ($M = 2,71$; $SD = 0,89$). 25% respondentów nie zaakceptowałoby zatrudnienia osoby homoseksualnej w ich miejscu pracy, a 26% nie zaakceptowałoby homoseksualisty jako sąsiada. Najgorzej oceniany był hipotetyczny związek członka rodziny z osobą homoseksualną – badani w 67% zadeklarowali, że byłiby temu przeciwni.

Drugą najmniej akceptowaną grupą okazali się Cyganie ($M = 2,98$; $SD = 0,89$). Ponownie najtrudniejsze dla badanych okazało się zaakceptowanie małżeństwa członka rodziny z przedstawicielem tej grupy – 41% badanych nie byłoby przychylnych takiemu związkowi.

Grupą, która cieszyła się największą akceptacją były natomiast osoby biedne ($M = 3,65$; $SD = 0,46$). To one byłyby najchętniej widziane w miejscu pracy oraz jako sąsiedzi – dla obu tych sytuacji nieliczne głosy sprzeciwu wyrażane były przez mniej niż 3% respondentów (por. wykres 3).

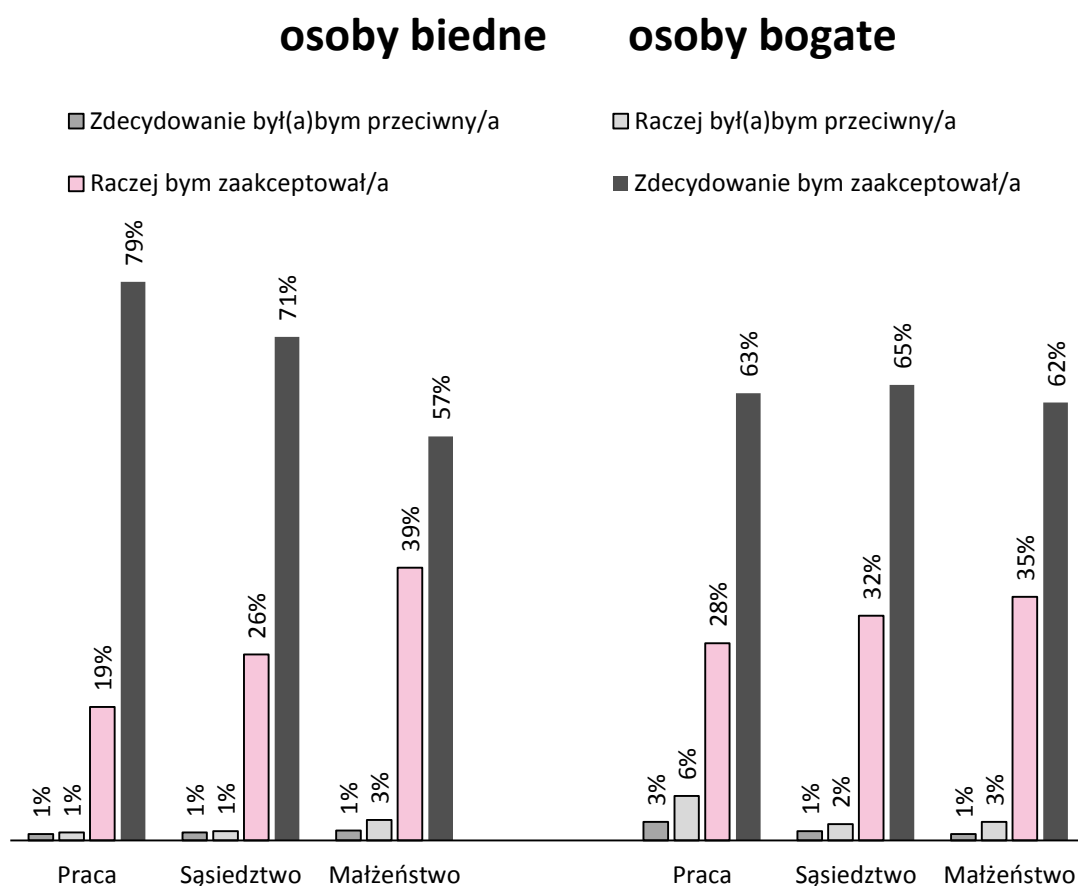

Wykres 3. Akceptacja przedstawicieli różnych grup społecznych w najbliższym otoczeniu – w miejscu pracy, sąsiedztwie i rodzinie (N=965⁸).

⁸ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od N = 958 do N = 965

Biedni i bogaci.

Dane Eurostatu (2010) pokazują, w Polsce nadal mamy do czynienia ze znacznymi różnicami w dochodach - „górne”, najlepiej zarabiające 20% Polaków zarabia 4,9 razy więcej niż „dolne” 20% mieszkańców naszego kraju. Mimo to respondenci Polskiego Sondażu Uprzedzeń odnieśli się pozytywnie do osób z dwóch krańców drabiny zarobków - osób biednych i bogatych (por. wykres 4). Badani nie mieliby trudności w zaakceptowaniu ich jako sąsiadów, pracowników tej samej firmy czy małżonków członka rodziny. Co więcej, osoby o pozytywnym stosunku do bogatych deklarowały także pozytywne postawy wobec biednych, $r = 0,64$, $p < 0,001$.

Wykres 4. Akceptacja osób bogatych i biednych w najbliższym otoczeniu – pracy, sąsiedztwie i rodzinie. Frekwencje odpowiedzi ($N = 965^9$).

⁹ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od $N = 946$ do $N = 961$

W Polskim Sondażu Uprzedzeń interesowały nas jednak nie tylko postawy ogółu Polaków wobec obu krańców ekonomicznej drabiny, ale także wzajemne postawy osób bogatych i biednych. Dlatego też poprosiliśmy respondentów o określenie, jak widzą swoją pozycję ekonomiczną w polskim społeczeństwie i zestawiliśmy odpowiedzi na to pytanie z deklarowanymi postawami wobec biednych i bogatych.

Mimo iż obie grupy są szeroko akceptowane w polskim społeczeństwie, siła pozytywnych postaw wobec najbardziej i najmniej zamożnych okazała się w pewnej mierze zależeć od tego, w jakiej mierze sami uważamy siebie za zamożnych. Im wyżej na drabinie ekonomicznej widzieli się badani, tym mniej pozytywnie ustosunkowywali się oni do osób biednych, $r = -0,11$; $p = 0,001$.

Poziom akceptacji bogatych i biednych osób w społeczeństwie okazał się niezależny od miejsca zamieszkania i wieku badanych. Natomiast obecność osób bogatych w najbliższym otoczeniu była bardziej pożądana wśród osób z wyższym wykształceniem, $r = 0,11$; $p = 0,001$. Kobiety z kolei deklarowały większą akceptację dla osób biednych ($M = 3,68$; $SD = 0,44$) niż mężczyźni ($M = 3,62$; $SD = 0,48$), $t(943) = -2,18$; $p = 0,03$.

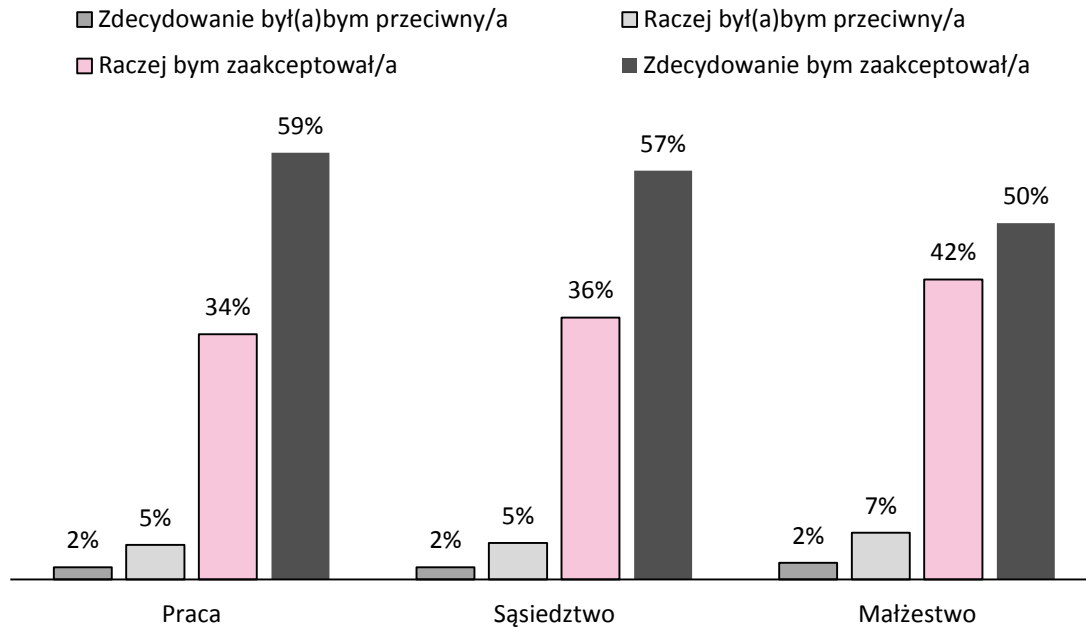
Warto zauważyć, że pewnym ograniczeniem w interpretacji przedstawionych wyników, jest duża ogólność opisu społeczności, do których ustosunkowywali się badani. Celem kolejnych badań powinno być uściślenie postaw wobec różnych grup osób biednych, takich jak np. osoby bezrobotne, bezdomne, samotni rodzice, rodziny wielodzietne.

Różnice w poglądach.

Zdecydowane różnice w poglądach politycznych dla większości Polaków nie stanowią problemu w codziennych kontaktach w sąsiedztwie, pracy czy kręgu rodzinnym - w Polskim Sondażu Uprzedzeń trudność w zaakceptowaniu osób o odmiennej orientacji politycznej w pracy i sąsiedztwie wyraziło mniej niż 7% respondentów, a 9% sprzeciwiłoby się małżeństwu takiej osoby z członkiem rodziny (por. wykres 5).

Osoby o poglądach konserwatywnych nie różniły się w tym względzie od bardziej liberalnych badanych, $r = -0,04$; $p = 0,24$. Także zaangażowanie w politykę nie wzmagало niechęci do politycznych oponentów, $r = -0,03$; $p = 0,42$. Spośród zmiennych demograficznych, jedynie poziom wykształcenia różnicował odpowiedzi badanych – ci lepiej

wykształceni deklaruowali bardziej pozytywne postawy wobec osób o odmiennych poglądach, $r = 0,07$, $p = 0,04$.

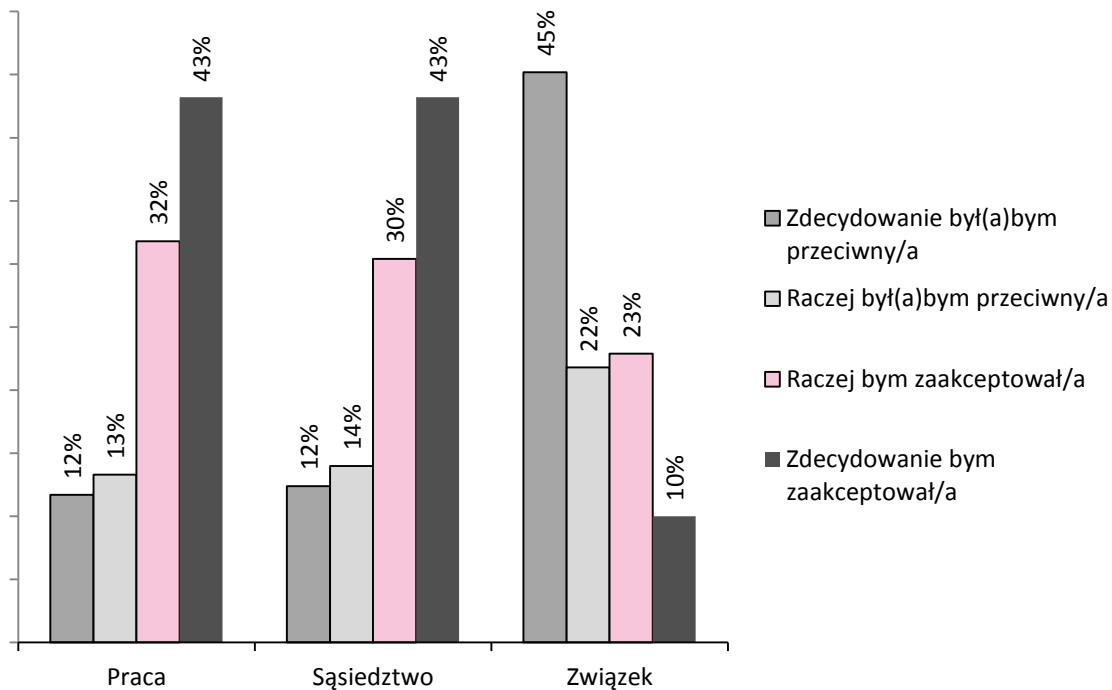

Wykres 5. Akceptacja osób o odmiennych poglądach politycznych. Frekwencje odpowiedzi ($N = 965^{10}$).

Osoby homoseksualne.

Z najmniejszą akceptacją wśród wymienionych grup spotkały się osoby homoseksualne. Ze szczególnie silnym sprzeciwem spotkał się związek członka rodziny z homoseksualistą – przeciwnych byłoby mu 67% badanych. Nieco lepszy stosunek do osób homoseksualnych wykazywały osoby młode, $r = -0,22$; $p < 0,001$; z dużych miejscowości, $r = 0,22$; $p < 0,001$ i z wyższym poziomem wykształcenia, $r = 0,31$; $p < 0,001$, a kobiety deklarowały bardziej pozytywne postawy wobec nich ($M = 2,84$; $SD = 0,89$) niż mężczyźni ($M = 2,57$; $SD = 0,87$), $t(962) = -4,83$, $p < 0,001$ (zob. wykres 6).

¹⁰ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od $N = 931$ do $N = 949$

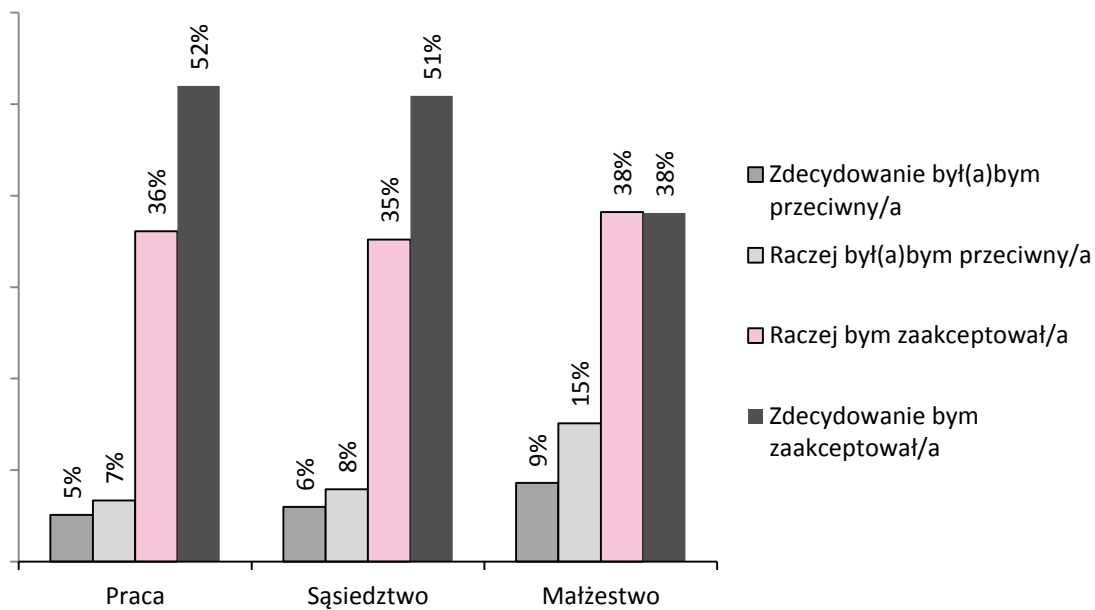
Wykres 6. Akceptacja osób homoseksualnych w najbliższym otoczeniu – pracy, sąsiedztwie i rodzinie. Frekwencje odpowiedzi ($N = 965^{11}$).

Niemcy, Żydzi, Cyganie.

Wśród wymienionych w sondażu grup narodowych i etnicznych – Niemców, Żydów i Cyganów, największą sympatią cieszyli się Niemcy ($M = 3,33$; $SD = 0,72$), wiedziani przez większość Polaków szczególnie chętnie jako pracownicy tej samej firmy (88%) i sąsiedzi (86%). Nieco trudniejsze do zaakceptowania okazało się małżeństwo członka rodziny z Niemcem – 76% badanych przystałoby na taki związek. Podobnie zresztą, włączenie do rodziny Żyda bądź Cygana spotykało się z mniejszą przychylnością badanych niż inne formy kontaktu (por. wykresy 7-9).

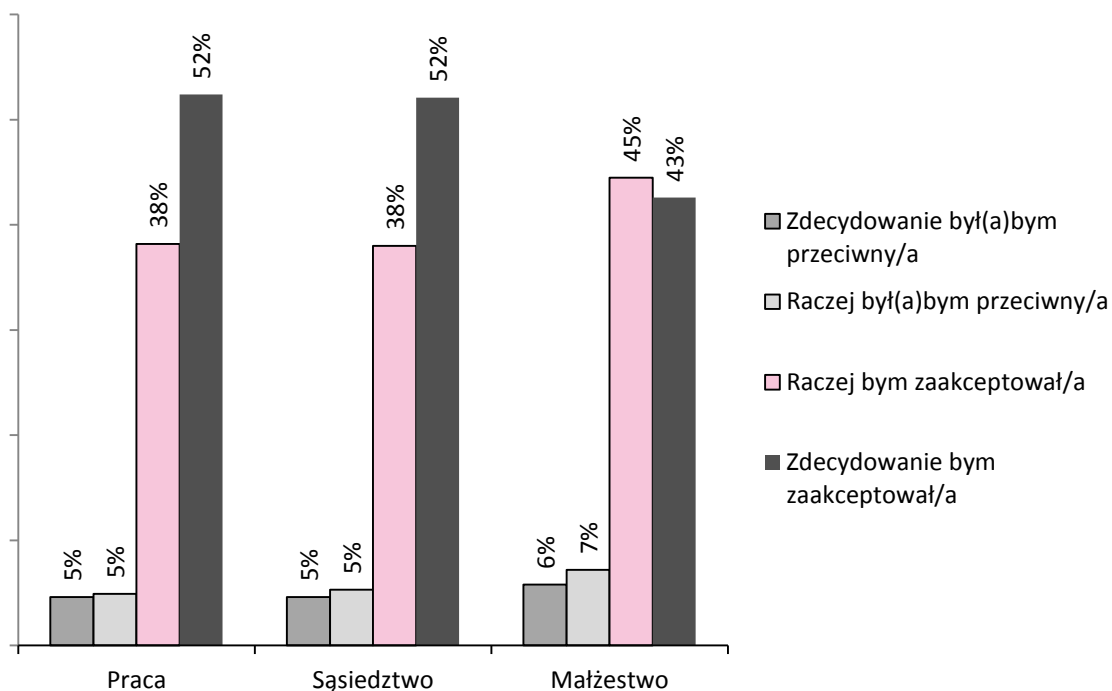
¹¹ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od $N = 890$ do $N = 947$

Wiek badanych miał znaczenie jedynie dla postaw wobec Niemców – młodszy badani wyrażali wobec nich bardziej pozytywny stosunek, $r = -0,10$; $p = 0,002$. Wyższy poziom wykształcenia sprzyjał pozytywnym postawom wobec wszystkich grup – (Niemcy, $r = 0,20$; $p < 0,001$; Żydzi, $r = 0,22$; $p < 0,001$; Cyganie, $r = 0,14$; $p < 0,001$). Analogicznie – osoby z większych miejscowości deklarowały bardziej pozytywny stosunek do zarówno do Niemców, $r = 0,11$; $p < 0,001$; jak i Żydów, $r = 0,13$; $p < 0,001$; i Cyganów, $r = 0,07$; $p = 0,03$. Płeć różnicowała badanych tylko w pytaniach dotyczących Żydów – kobiety były bardziej gotowe zaakceptować ich w najbliższym otoczeniu ($M = 3,30$; $SD = 0,78$) niż mężczyźni ($M = 3,29$; $SD = 0,70$), $t(957) = -2,37$; $p = 0,02$).

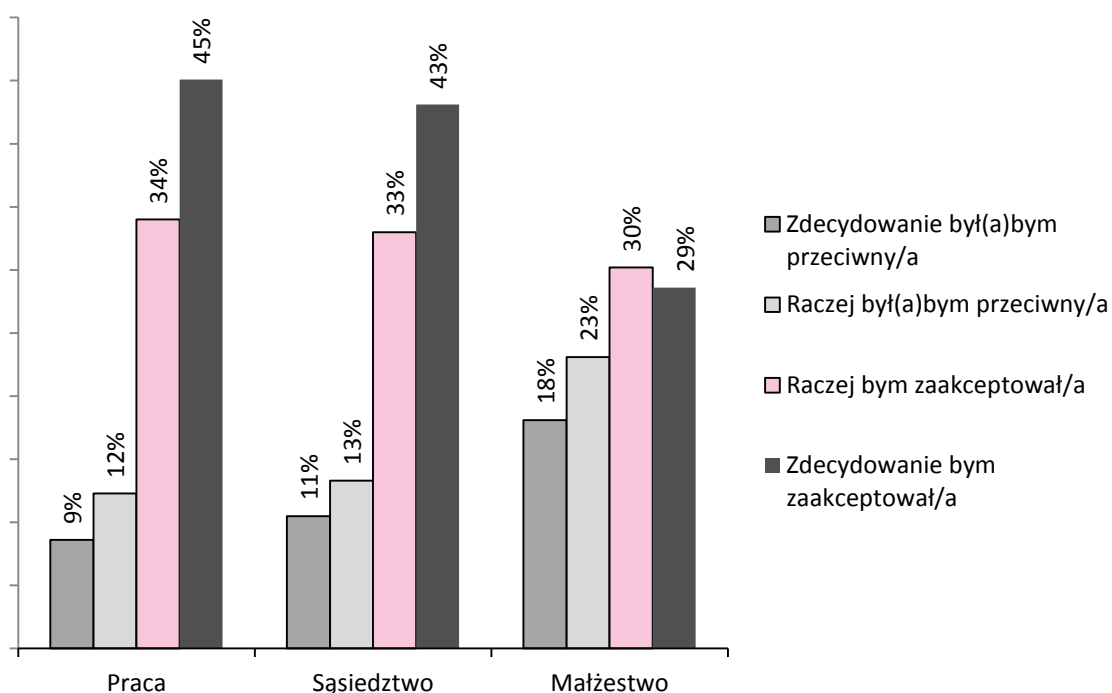

Wykres 7. Akceptacja osób pochodzenia żydowskiego w najbliższym otoczeniu – pracy, sąsiedztwie i rodzinie. Frekwencje odpowiedzi ($N = 965^{12}$).

¹² Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od $N = 901$ do $N = 950$

Wykres 8. Akceptacja osób pochodzenia niemieckiego w najbliższym otoczeniu – pracy, sąsiedztwie i rodzinie. Frekwencje odpowiedzi (N = 965¹³).

Wykres 9. Akceptacja osób pochodzenia cygańskiego w najbliższym otoczeniu – pracy, sąsiedztwie i rodzinie. Frekwencje odpowiedzi (N = 965¹⁴).

¹³ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od N = 923 do N = 951

¹⁴ Liczebność odpowiedzi ważnych w poszczególnych pytaniach wahała się od N = 896 do N = 945

Powiązania między dystansem wobec różnych grup.

Aby sprawdzić, czy osoby deklarujące większą niechęć do zaakceptowania członków jednej z omawianych grup w swoim otoczeniu były też skłonne odrzucać inne grupy przeprowadziliśmy analizę korelacji między zbiorczymi wskaźnikami nasilenia dystansu społecznego w stosunku do różnych grup. Zgodnie z przewidywaniami okazało się, że większe nasilenie dystansu wobec jednej z grup (np. osób homoseksualnych) współwystępowało z niechęcią wobec innych grup narodowych, pogładowych lub o skrajnym statusie socjoekonomicznym. Przykładowo osoby, które nie były gotowe zaakceptować jako sąsiada osoby homoseksualnej były także niechętnie sąsiadowaniu z rodziną o niemieckim lub żydowskim rodowodzie. Wszystkie uzyskane korelacje były istotne (por. tabela 2) oraz bardzo silne (rzędu $\rho = 0,49$ do $\rho = 0,90$).

Tabela 2. Korelacje między zbiorczymi wskaźnikami nasilenia kontaktu międzygrupowego z siedmioma badanymi grupami.¹⁵

		DYSTANS					
		Biedni	Bogaci	Odmienne poglądy	Osoby homoseksualne	Żydzi	Niemcy
DYSTANS	Bogaci	0,69***					
	Odmienne poglądy	0,68***	0,73***				
	Osoby homoseksualne	0,46***	0,51***	0,62***			
	Żydzi	0,58***	0,60***	0,69***	0,82***		
	Niemcy	0,53***	0,53***	0,63***	0,80***	0,88***	
	Cyganie	0,49***	0,50***	0,60***	0,77***	0,82***	0,90***

Nota. Poziom istotności: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

¹⁵ Liczebność wahała się od $N = 870$ do $N = 988$.

Związki kontaktu i dystansu społecznego

Badania psychologiczne potwierdzają dwa rodzaje związku między kontaktem międzygrupowym a postawami. Po pierwsze - postawy mogą wpływać na kontakt międzygrupowy, tj. hamować go w stosunku do tych osób, wobec których żywimy niechęć lub stymulować w stosunku do grup, które darzymy sympatią (Binder i in., 2009). Z drugiej strony, kontakt, czyli znajomość przedstawicieli danej grupy może kształtować postawy – na przykład znajomość z osobą przynależącą do mniejszości etnicznej może zmienić stosunek do całej grupy, którą ta osoba reprezentuje (Allport, 1954).

Aby sprawdzić, czy respondenci deklarujący pozytywny stosunek do różnych grup, o które pytaliśmy w badaniu, mieli z nimi częstszy kontakt niż ci, których stosunek był bardziej negatywny, przeprowadziliśmy serię analiz korelacji. Dla wszystkich badanych grup, z wyjątkiem osób o odmiennych poglądach politycznych, wystąpił istotny, negatywny związek między dystansem społecznym a kontaktem z przedstawicielami danej grupy. Im więcej międzygrupowego kontaktu deklarowały osoby badane tym niższy był ich dystans społeczny (por. tabela 3). Charakter analizowanego badania uniemożliwia jednak wskazanie kierunku zaobserwowanej zależności, tj. stwierdzenie czy to kontakt z przedstawicielami grup obcych wpływał na postawy wobec nich, czy też to postawy sprawiały, że pewne osoby angażowały się w kontakt międzygrupowy a inne nie.

Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że związki między kontaktem i dystansem społecznym w stosunku do osób biednych, bogatych i o odmiennych poglądach nie były silne, a część z nich nie osiągnęła poziomu istotności statystycznej. Jednocześnie znacznie silniejsze związki ujawniły się między kontaktem a dystansem społecznym wobec czterech grup mniejszościowych (dolna połowa tabeli 3). Jakikolwiek rodzaj kontaktu międzygrupowego (niezależnie czy z osobami należącymi do mniejszości czy też nie) – wiązał się z mniejszym dystansem społecznym wobec przedstawicieli grup mniejszościowych (Niemców, Żydów, osób homoseksualnych oraz Cyganów).

Tabela 3. Korelacje między zbiorczymi wskaźnikami nasilenia kontaktu międzygrupowego oraz dystansu społecznego wobec siedmiu badanych grup.¹⁶

		KONTAKT						
		Biedni	Bogaci	Odmienne poglądy	Osoby homoseksualne	Żydzi	Niemcy	Cyganie
DYSTANS	Biedni	-0,20***	-0,10	-0,07*	0,04	0,08*	-0,00	0,05
	Bogaci	-0,08*	-0,09**	-0,08*	-0,00	0,04	0,00	0,07
	Odmienne poglądy	-0,09*	-0,05	-0,05	0,02	0,05	-0,01	0,02
	Osoby homoseksualne	-0,03	-0,12**	-0,13***	-0,28***	-0,14***	-0,19***	-0,15***
	Żydzi	-0,08*	-0,12***	-0,13***	-0,19***	-0,10**	-0,19***	-0,12**
	Niemcy	-0,08*	-0,10**	-0,12**	-0,10**	-0,10**	-0,11**	-0,14***
	Cyganie	-0,07	-0,05	-0,09*	-0,10**	-0,10**	-0,11**	-0,14***

Nota. Poziom istotności: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Wyniki przedstawionej analizy związków korelacyjnych potwierdziły, że izolacja społeczna różnych grup (tj. niskie wskaźniki kontaktu międzygrupowego) wiąże się z bardziej negatywnymi postawami międzygrupowymi.

¹⁶ Liczebność wahała się od $N = 726$ do $N = 988$.

Spis literatury

- Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Antosz, P. (2012). Równe traktowanie standardem dobrego rządzenia. Raport z badań sondażowych. Pobrano z: <http://www.sieczownosci.gov.pl/aktualnosci/art,299|-raport-z-badan-sondazowych-prowadzonych-w-ramach-projektu-rowne-traktowanie-standardem-dobrego-rzadzenia.html>
- Binder, J., Zagefka, H., Brown, R., Funke, F., Kessler, T., Mummendey, A., i in. (2009). Does contact reduce prejudice or does prejudice reduce contact? A longitudinal test of the contact hypothesis among majority and minority groups in three European countries. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 843-856.
- Brzeziński, M. (20.02.2014). Nierówności w Polsce nie maleją! W: wyborcza.pl. [Dostęp 01.03.2014r.] http://wyborcza.biz/biznes/1,100897,15491561,Nierownosci_w_Polsce_nie_maleja_.html
- CBOS (2010). Postawy wobec gejów i lesbijek. Komunikat z badań. Pobrano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2010/K_095_10.PDF
- CBOS (2008). Postawy wobec Romów w Polsce, Czechach, na Węgrzech i Słowacji. Komunikat z badań. Pobrano z: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2008/K_104_08.PDF
- End, M. (2012). History of antigypsyism in Europe: The social causes. W: H. Kyuchukov (Red.) *New faces of antigypsyism in modern Europe* (s. 7-15) [Raport konferencyjny]. Dostęp: <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=4466>
- Wagner, U., Christ, O., Pettigrew, T., Stellmacher, J, Wolf, C. (2006). Prejudice and minority proportion: Contact instead of threat effects. *Social Psychology Quarterly*, 69, 380-390.